

SİYASAL KÜLTÜRÜN TEMEL PARADİGMALARI ÜZERİNE: KÜLTÜRDEN, SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA, ÖRGÜTLENME VE KATILMA SÜREÇLERİNE YANSIYANLAR

Meltem ÜNAL ERZEN *
Bahar EROĞLU YALIN **

Öz

Siyasal kültürü oluşturan ve biçimlenmesinde etkin olan unsurları, siyasetin temel paradigmatları ile siyasal düşünce ve eylemi oluşturan temel dinamiklerin toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçleri arasındaki karşılıklı etkileşimi ortaya koymak diğer bir deyişle, siyasal kültürün içine doğduğu, yaşam alanı bulduğu, toplumsal ve siyasal ortamın analizine katkı sağlayarak, bu bağlamda sürdürülen tartışmanın parçası olmak çalışmanın temel amacıdır. Öte yandan, çözüme yönelik bir sonuç üretmeyen siyasal kültür yozlaşması ile mücadelede insan iradesinin etkinliğini azaltma gayretlerinin saptanması da çalışmanın amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, siyasal kültür paradigmatları özelinde kuramsal bir değerlendirme niteliği taşıyan bu çalışma ile ilgili literatürün sunduğu varolan metodolojik imkanları genişleterek, kültür ve kültürlenme sürecinin pratiklerine, ayrışma/kesişme noktaları ile uluslar arası arenada oydaşlanan kültür düzleminin farklı bir kapsam arayışına katkıda bulunmaya çalışılarak, siyasal toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçlerine yansımaları vurgulanmıştır. Tüm bu yansımaların ortaya koyduğu gerçek ise aslında tarihselden bağımsız ele alınamayacak ideolojiler dolayımında siyasal katılımın bireyin yaş, cinsiyet, eğitim, gibi koşullarından oluşan ancak ülke, kent, ilçe hatta semt gibi coğrafi sınırlardan da ayrı düşünülemez kendi gerçekliği ile siyasal-yasal-ekonomik sistemin gerçekleri arasında var/yok olduğudur.

Anahtar Sözcükler: *Siyasal Kültür, Siyasal Toplumsallaşma, Siyasal Katılım*

Abstract: About The Basic Paradigms of The Political Culture: Reflections From The Culture to The Processes of Political Socialization, Organization and Participation

The main purpose of this study is to put forward the mutual interaction between the processes of socialization, organization and participation and the elements effective in the creation and formation of the political culture, basic paradigms of the politics and the fundamental dynamics creating the political opinion and action, in other words to participate to the analysis of the social and political environment which the political culture is born into and where it found a living space and to become a part of the discussions within this concept. On the other hand, determining the efforts to decrease the efficiency of the human will in the fight against the political culture degeneration which does not create a result toward solution constitutes another purpose of the study.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, meltemunalerzen@yahoo.com.tr

** Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklam Bölümü, bahareroglu@hotmail.com

Accordingly, reflections to the political socialization, organization and participation processes are emphasized by expanding the current methodological opportunities provided by the literature related to this study which constitutes a theoretical evaluation of political culture paradigms, by trying to participate to the practices of culture and acculturation process, to the search of the culture consociating in the international platform with the decomposition/intersection points to find a different scope. The fact put forward by all these reflections is that the political participation is actually created/destroyed among the realities of the political-legal-economic system together with its own realism which consists of conditions such as age, sex, education of the person but which cannot be considered separately from the geographical limits such as country, city, town and even district through the ideologies which cannot be discussed independently of history.

Key Words: *Political Culture, Political Socialization, Political Participation*

.....

GİRİŞ

Toplumu oluşturan bireylerin ideolojik görüşlerinin oluşması ve bu görüşler doğrultusunda siyasal olayları algılama, değerlendirme ve yorumlamaları son derece karmaşık “bilişsel” bir sürecin sonucunda gerçekleşir. Bireylerin, siyasete ilişkin bilgileri belleklerinde farklı örgütlenme ve saklama biçimleri, başka bir deyişle sahip oldukları siyasal bilgilere ilişkin “bilişsel yapıları” (Milburn, 1998: 20), bireyin siyasal ideolojisini, ulusal ve uluslar arası arenada gelişen olayların sebeplerini birbirleriyle nasıl bağdaştırdığına dayanan bir modeli gösterir veya aksettirir.

Toplumsal yaşamı mümkün kılan bireylerin birlikteliği, etkileşimidir. Toplumsalda yaşanan bu birliktelik ve etkileşim sonucu bireylerin kendilerine ait değerleri, bilinçleri, hafızası, beklentileri, mantığı da değişime uğramakta, ortaya yeni bir bilinç düzeyi çıkmaktadır. Her ne kadar bireysel olsa da, bireyler arası benzeşme de söz konusu olduğu için, bu yeni bilinç düzeyini toplumsal bilinç olarak tanımlamak mümkündür (Şentürk, 2008: 17-18). Toplumsal bilinç düzeyi, toplumsal, ekonomik, siyasal yapı dolayısı ile siyasal rejimlere bağlı olarak değişmekte; genel kabul görmüş veya iktidar tarafından dayatılan ideolojilerle

yaratılan bilinç, yurttaşların siyasal davranışlarını etkilemektedir. Örneğin, demokrasi ile yönetilen toplumların siyasi bilinci ile baskıcı rejimlerle yönetilenlerin siyasi bilinçleri birbirinden farklıdır. Çünkü demokrasi, halkın ve örgütlü halk kitlelerinin siyasetin her aşamasında, kararların alınmasında ve uygulamaya konulmasında aktif olmalarını ve etkin rol almaları imkânını yaratır. Bu noktada siyasal katılım kişiseldir, zorunluluk yoktur ve bireyler, yaratılan bilinç düzeyinde, siyasal sürece katılma veya katılmama tercihlerini kullanırlar.

Bir toplumun üyelerinin siyasala ilişkin tutum, inanç, duygu ve değer yargılarının oluşturduğu bütüne ‘siyasal kültür’ denilmektedir. Zaman içinde, toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda gerçekleşen değişimler, siyasal kültürün içeriğini; siyasal kültürün içeriği de, toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlardaki değişimleri biçimlendirir. Böylece siyasal kültürün incelenmesi, toplumsal değişmeyi, bireylerin siyasal sistemle ilişki kurma biçimlerini, siyasa yapım ve uygulama yollarının anlaşılabilmesi için bir anahtar niteliği taşımaktadır (Turan, 2007: 437). Dolayısı ile içinde bulunulan kültür, bireysel ve toplumsal bilinç düzeyi

ile siyasa dair olanı belirler, benzeştirir ya da ayırır.

Siyasal kültürün temel paradigmalardan siyasetin toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçlerine yansıyanları dolayısı ile siyasal kültür, siyasal düşünce ve eylem ile siyasal katılma arasındaki etkileşimi ortaya koymak için öncelikle siyasal kültür kavramı ve bu kavrama ilişkin temel paradigmlar "Bir Sistem Olarak Siyasal Kültür" ve "Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları" ele alınacaktır. Toplum ve bireyin birbirini belirlediği ve dönüştürdüğü karşılıklı etkileşim ve değişim süreci olarak toplumsallaşma ve bu süreci siyasal alanda gerçekleyen siyasal toplumsallaşma "Siyasetin Toplumsallaşma Süreci" başlıklı bölümde ayrıntılandırılacaktır. Çalışmanın "Siyasal Kültür-Siyasal Örgütlenme Etkileşimi" bölümünde özellikle örgütlenme kavramı üzerinde durulacak, siyasal katılma ise daha geniş bir açıdan "Kültürel Bir Süreç ve Eylem Biçimi Olarak Siyasal Katılma" başlıklı bölümde ele alınacaktır.

Bir Sistem Olarak Siyasal Kültür

Siyasal kültür, toplumsal kültürün bir alt sistemidir. Bir toplumu oluşturan bireylerin benzer siyasi tutum, düşünce ve davranışa sahip olmasıyla ortaya çıkar. Öztekin (2003: 210)'e göre siyasal kültür, bir toplumun, gerek o toplumun siyasi sistemi içinde yer alan gerekse öteki siyasal oluşumlar kabul edilen devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, demokrasi vb. gibi kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümüdür. Bir sosyal topluluğun (grup, ulus, vb.) siyasal düşünüş ve davranışlarını, siyasal kurumlarını ve en geniş anlamda "siyaset"ini biçimlendiren önemli etmenlerden biri olarak, siyasal geleneklerin, eğilimlerin, duyguların ve te-

mel düşünsel kategorilerin toplamı olarak tanımlanabilir (Parla, 2008: 10). Siyasal kültürü biçimlendiren ise bireylerin siyasal sistem karşısındaki eylem biçimleri, inanç ve tutumlarıdır (Duverger, 1982: 128).

Siyasal kültür, kökleri eskiye dayanan bir düşüncenin yeni kavramıdır. Bir toplumun ya da grubun davranışlarını biçimlendiren hatta siyasal sistemin sürekliliğini sağlayan değerler üzerine görüş birliğine sahip olmalarına rağmen İbni Haldun'dan Weber'e kadar birçok düşünür değer, inanç gibi kavramları siyasal kültürün bir parçası olarak görmediler (Heywood, 2011: 264). Bundan ötürü de siyasal kültürün, bir sosyal bilim kavramı olarak sistematik bir şekilde kullanılmaya başlanması, 1950'lerden sonraya rastlamaktadır. Kuramsal yaklaşımların ötesine geçerek toplumların ve grupların psiko-kültürel eğilimlerini belirleyen bilgilerin sistemli bir şekilde ortaya çıkmasını sağlayan görüşme, analiz, bilgi toplama yöntemlerinin ve tekniklerinin gelişmesi ile bireylerin davranışlarını biçimlendiren veya onlara yön veren etmenler üzerinde çalışan; toplumsallaşma, grup normları, alışkanlıklar ve gelenekler gibi kavramlara büyük ilgi gösteren sosyal psikologların, antropologların, sosyologların yaptıkları inceleme ve araştırmalar siyasal kültürün gelişmesinde önemli rol oynamış, kültür konusunda tahmine dayanan eksik, yanlış anlatım ve yorumlardan kurtarmıştır. Günümüze gelindiğinde ise kültür, sosyal bütünlerin ve toplulukların rollerini tanımlamaya yarayan önemli bir kavramdır (Eryılmaz, 2010).

Patrick, siyasal kültür kavramını; nesnel kavramlaştırma, öznel kavramlaştırma, bulgusal kavramlaştırma ve içlemsel kavramlaştırma olmak üzere dört ana eksen etrafında inceler (Sarıbay, 1998: 47-49). Kavramı nesnel boyutuyla ele alan yaklaşıma göre siyasal

kültür, toplumdaki bireylerden bağımsız, üstün ve onları bir arada tutan davranış kalıpları, kurallar ve inançlardan oluşur. Bir anlamda toplumsal kutsiyeti ifade eden siyasal kültür siyasal sistemin de başarımının belirleyicisidir. Öznel kavramlaştırma ise siyasal kültürü, toplum içinde yer alan bireylerin, siyasal yaşama ilişkin tutum ve eğilimlerine göre tanımlamaktadır. Bulgusal olarak yaklaşanlar her siyasal kültürün kendine has özgürlük içerdiğini varsaydığından, siyasal kültürü o toplumun gelenekleri, kamu kurumlarındaki ruh, yurttaşlık bağı, liderleri gibi daha özel ve özgün verilerle irdelemektedir. Siyasal kültürün içlemsel kavramlaştırması ise bireyin davranışları ile zihin yapısı arasındaki ilişkiyi, hem somut davranışlar hem de bu davranışları yönlendiren ruhsal etkenler bağlamında incelemektedir (Sarıbay, 1998: 47-49). Sonuç olarak değerlerin, toplumun maddi ve manevi gereksinmelerinden soyutlanamayacağı gerçeğinin çizdiği çerçevede siyasal kültür, toplumsal kültürün diğer öğelerinden ayrı ele alınamaz. Dolayısı ile siyasal sistemi yönlendiren kadroların düşünce ve eylemlerini biçimlendirerek benzer biçimde toplumsal düzlemde yaşanan deneyimlerden de etkilenir (Aydemir, 2001).

Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları

Bireylerin dünyayı algılamak için kabul ettiği doğrular sistematığı olan paradigma, algılamayı, olaylara bakış açısını ve bunun sonucunda ortaya çıkan davranış biçimlerini yönetir. Bundan dolayı, bu doğrular sistematığında oluşturulan paradigmlar, kişiden kişiye ve toplumdaki topluma farklılıklar göstermektedir. İçinde ayrı türden öğeler barındırmasına karşın, içyapısının örtük ya da yarı örtük yönleri görülüp kavrandığında, belirli bir üslupla nitelenen bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki bu ana özellik, toplum-

sal kültürün tümünde de, parçalarında da kendini dışa vurmaktadır.

Toplumsal kültürdeki çok yanlılık kendini, her birinin kendine göre bir bütünlüğü olan sayısız bakış açıları belli etmektedir (Uygur, 1984: 18). Bu yönüyle kültür anlamlı örtüler meydana getirerek, birbiriyle etkileşimde bulunan öğelerin biçimlenişidir. Yeni bir ayırıcı özelliğin kabul edilmesi, reddedilmesi veya yeniden yorumlanması önceden var olan örtülere bağlıdır. Tek tek her bir ayırıcı özellik toplumun bir ucundan diğerine dağılıma sahip olsa da verili bir toplumdaki ayırıcı özellikler, öğeleri seçen, önemseyen ve birleştiren bir örüntüye dahil olurlar. Örüntü, her bir bireyin farklı yaşam deneyimlerini tutarlı davranış modellerinde bütünleştirmesinde olduğu gibi, tarih yoluyla hazırlanan farklı öğelerin her birine yeni bir anlam vererek, onları bütünleştirir (Bock, 2001: 96-97).

Maletzke (1970: 477-486)'ye göre, gruplar, toplumlar ve kültürler, insanların benzer deneyim alanlarından, benzer değerlendirme çerçevesinden ve benzer değer sistemlerinden oluşmaktadır. Toplum, ortak bir kültürü paylaşan bireyleri bir arada tutan karşılıklı ilişkiler sistemi olduğundan, toplum olmadan kültür, kültür olmadan da toplum olmaz. Dolayısıyla toplum ve kültürün karşılıklı etkileşimi kaçınılmazdır. Kısaca, bir yandan bireylerin toplumsal yolla edindikleri ve bu yolla ilettikleri bir değer, yargı, inanç, simge ve davranış ölçütleri düzeninden; diğer yandan da böylelikle ortaya çıkan davranış kalıplarının simgesel ve maddi ürünlerinden oluşan bugünün kültürü, geçmiş kuşakların çabalarının ve deneyimlerinin ürünü olduğu gibi yaşayan kuşakların deneyim ve katkılarıyla da var olmaktadır. Kültür bir toplumu diğerinden farklılaştıran simgesel örüntülerden oluşmakta ve en nihayetinde bireyin toplumsal varlık olarak kişilik edinmesinde

önemli etki yapmaktadır (Tolan, 1993: 227-228). Tüm bu etkileşim ve örüntünün birleştiriciliğinin yanı sıra, göz ardı edilemeyecek farklı izdüşümlerinin de olması, her hangi bir konu veya olay hakkında çok çeşitli yorumların oluşması, kavramsal algıların, paradigmalardan birbirinden çok farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile siyasal kültür üzerinde en güçlü etken yönetenlere yönetilenler üzerinde etkili olma fırsatı veren siyasal toplumsallaşmadır. Siyasal sistemin bir parçası olan yönetimler, varlıklarını devam ettirebilmeleri için bireylerin siyasal görüş ve davranışlarının yaratılması üzerine yoğunlaşırlar. Bu bağlamda görüş ve davranışların yaratılması, siyasal toplumsallaşma kapsamında gerçekleşir.

Siyasetin Toplumsallaşma Süreci

Toplumsallaşma, toplum ve bireyin birbirini belirlediği ve dönüştürdüğü karşılıklı etkileşim ve değişim sürecidir. Bu sürecin siyasal alanda gerçekleşmesi ise siyasal toplumlaşma olarak adlandırılmaktadır. Bu noktadan hareketle, siyasal kültürün aktarımı ya da siyasal yaşamın yeniden üretilmesi olgu ve süreci siyasal toplumsallaşmayı oluşturur (Kaya, 1985: 25). Türköne (2006: 237)'nin Hyman'dan aktardığına göre, siyasal toplumsallaşma, yetişkinlerin siyasal davranışlarının gerisinde yer alan ve çocukluktan itibaren grup ya da aile içinde öğretilen sosyal değerleri kapsamaktadır. Bireyin belirli sorunlar karşısında muhtemel tercihleri ve davranışları, onun kişiliği, menfaatleri, eğitimi, ailesi, ideolojik eğilimleri, partisi, kurumu ve grubu ile açıklanabilir. Bu bağlamda siyasal toplumsallaşmayı, 'siyasal insan'ın oluşumu için siyasal kültür edinme süreci olarak tanımlamak mümkündür

Akman (n.d.)'ın Alkan, Ozankaya ve Özer'den aktardığına göre, toplumsallaşma birey ile toplumsal yapı arasında var olan bir

ilişkidir ve bu ilişkiyi sağlayan kültürdür. Alkan, siyasal toplumsallaşmayı "İnsanların içinde yaşadığı topluluk veya toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerini, bu arada özellikle otorite sembollerini ve meşruluk ölçülerini ve bunları etkileyen maddi ve manevi şartları anlatır" şeklinde açıklamıştır (Akman, n.d.). Ozankaya ise 'siyasal bilinçlenme' kavramını kullanarak, "Bireylerin ve grupların, siyaseti grup çıkarlarını gerçekleştirme ve korumanın aracı sayan bir anlayışa ulaşmaları, yani bir siyasal ideolojiyi geliştirmeleri, bu yönde örgütlenmeleri, önderlik oluşturmaları ve eylemde bulunmalarıdır" der. Özer'e göre de, siyasal toplumsallaştırma her şeyden önce toplumsal-siyasal değer sistemlerinin bireye kazandırılmasıdır (aktaran Akman, n.d.). Bir başka deyişle, siyasal tutum ve beklentilerin oluşması, öğretilmesi ve değişmesi süreçleridir. Bu sürecin aşamalarını Easton ve Dennis dörde ayırmışlardır (Akman, n.d.):

- Siyasallaşma (politicalization); bireyin daha küçük yaşlarında aile ve okul çevresinin dışında bir otorite bulunduğu farkına varması.
- Kişiselleşme (personalization); siyasal otoriteyi bir kişi ile özdeşleştirmeye başlaması ve siyasal kurumların farkına varması.
- İdealleştirme (idealization); kişiselleştirilmiş siyasal otoritenin herkesten daha üstün bir konumda ve güçte algılanması
- Kurumlaştırma (institutionalization); siyasal uyarıcı ve nesnelere kişisel bağlantıların ötesinde kurumlaşmış bir varlık olarak algılanması

Siyasal sisteme ilişkin bu süreç, yaşamın her döneminde üzerine eklenerek veya yanlış kabul görenlerin yerine yeni ikameler yapılarak süregitmektedir. Dahası bir değişime vurgu yapan bu süreç bireyin içinde yer

aldığı her çeşit siyasal kurum, örgüt, oluşum, eylem sürecini kapsamaktadır. Bireyin özellikle ergenlik çağında kazandığı değerler, onun siyasal sistem içinde oynayacağı rolleri de belirlemektedir.

Her siyasal sistem, siyasal toplumsallaşma sürecinde siyasal düzenin sürmesine yönelik olarak değer, inanç ve davranış aşılama çalışır. Greenberg'e göre tüm siyasal sistem ya da rejimler genç üyelerine gerekli gördükleri siyasal yönelimleri verirken yine yetişkinlerin düşünceleri geniş ölçüde gençlikteki siyasal toplumsallaşmalarının bir sonucudur ve yine O'na göre bireysel siyasal düşünceler ulusun yönetim biçimi ve siyasal yaşamının sürmesinde etkilidir (Akman, n.d.). Tüm bu bilgiler ışığında, siyasal toplumsallaşma üzerinde çalışan araştırmacıların, erken çocukluk (5-9 yaş arası), geç çocukluk (9-13 yaş arası) ve ergenlik (yaklaşık 13-18 yaşları arası) dönemlerinde gerçekleşen siyasal öğrenme çeşitleri arasında genellikle ayırım yapmakta olduğu görülmektedir. Bu alandaki klasik çalışmalar, erken çocukluk dönemindeki siyasal öğrenmenin özde belirsiz ya da bulanık siyasal simgelerle bir bağımlılık geliştirmeyi içerdiğini göstermektedir; geç çocukluk döneminde çocuklar siyasal bilgi birikimlerini önemli ölçüde arttırlar ve ergenlikte bireyler genel olarak siyasete ilişkin düşünce biçimlerini değiştirirler (Milburn, 1998: 78).

Siyasal Kültür-Siyasal Örgütlenme Etkileşimi

Siyasal sistem, siyasal yapı ve siyasal kültürden oluşmaktadır. Weber ve Almond siyasal eylem ve çalışmaların tümünü siyasal yapı içinde görmektedir. Bu durumda siyasal kurumlar ve siyasal yönlü alt yapılar, siyasal yapıyı oluştururken, bu yapı siyasal kültür ile bir anlam kazanmaktadır (Çam, 2005: 201). Dolayısı ile, siyasal kültürün ör-

gütlenme boyutundaki etkilerini ele almak, var olan ideolojik/siyasal sistemler içinde örgütlerin tek tek bireylerden daha çok sistem üzerinde etkili olacağını vurgulayan ve buna uygun koşulları sağlayan temsili demokrasinin ayrıcalıklarına değinmeyi gerekli kılmaktadır.

Soğuk savaş sonrasında yeniden tanımlanan siyasal sistemler içinde demokratik sistem, kurumsal anlamda bireyin temsiliyetini zorunlu kılar. Halk, kendini yönetecek olanları kendi adına karar vermesi için seçecektir. Halkın adına karar verme sorumluluğu taşıyan temsilcileri sınırlayan ise yasal kurallardır. Temsili demokrasinin diğer bir boyutu ise tercih oluşturma aşamasında ya da temsilcileri sınırlama anlamında benzer ilgi ve çıkarlara sahip bireylerin örgütlenmesidir. Temsili demokrasinin işleyişi, çağımızda, insanların bir araya gelerek kurdukları örgütler eliyle, örgütlü bir içerikte gerçekleşmektedir. İster siyasal partiler olsun, ister çıkar grupları olsun ancak bir arada bulunabilme, çalışabilme, yaşayabilme özelliği gösterebilen topluluklar ve onların bireyleri sayesinde kurulmakta ve varlıklarını sürdürmektedirler. Temsili demokrasilerin en temel kurumlarının başında seçim, seçime katılan adaylar arasındaki bir yarış ve bu yarışın kazanan ve kaybedenini belirleyen seçmenlerin davranışları ile hayat kazanır. Temsili demokrasideki bireyin gerek seçmen olarak, gerek siyasal parti, dernek ve kuruluşlarda rol oynayan ve siyasal temsil kurumlarının çalışmasını etkileyen, izleyen ve denetleyen bir rolü olması söz konusudur. Siyasal kültüre sahip bireyin, siyasal gelişmeleri izlemesi, bilmesi ve her şeyden önemlisi verdiği tepkilerin ve yaptığı girişimlerin siyasal kararların alınması ve uygulamaya geçirilmesinde etkili olduğuna inanması gerekir (Kalaycıoğlu, 2008: 4-5).

Kabasakal (1999)'a göre, Türkiye'de siyasal kültürün örgütlenme üzerindeki etkilerini iki boyutta ele almak olanaklıdır: Bunlar 'yönetim anlayışı' ve 'yasal düzenlemeler'dir. Ülkemizde yerleşik yönetim anlayışı, toplumsal hayatı tüm ayrıntılarıyla düzenleme eğilimi taşımaktadır. Her sorunun çözümünü mutlaka bir yasa maddesinde arama, eğer böyle bir yasa yoksa, bu yasa maddesini hemen koyma alışkanlığı mevcuttur. Toplumda sorunlara uzlaşmayla çözüm arama yerine, çözümü yasalarda ve yasa maddelerinde arama alışkanlığı yerleşmiştir. Bu etmenlere bakarak siyasal parti örgütünde merkezîyetçilik derecesini incelemek mümkündür. Dolayısıyla, genel merkeztaşra örgütü ilişkisinin yönünü belirleyici yanıt, bu etmenlerde, özetle siyasal kültürdedir. Başka bir deyişle, ülkenin yönetim geleneği, partilerin büyüklüğü, partilerin finansal ve kadro desteklerinin niteliği, ideolojiye verilen önem, parti liderliği, partilerle ilgili yasalar ve partilerin kendi tüzükleri, bu ilişkinin ve yapının niteliğini belirlemektedir. Toplumdaki yerleşik siyasal kültür, partilerin yapılarını ve daha sonraki gelişme çizgilerini etkilemektedir. Siyasal partilerin yapılarını ve örgütlenme biçimlerini etkileyen öğelerin başlıcalarını, Duverger'in "partiler, kökenlerinin etkisi altında kalırlar" sözüne atıfla 'tarihsel köken', siyasal kültür ve siyasal kültürün bir türevidir olan 'yasal düzenlemeler' oluşturmaktadır. Katılımcı siyasal sistemin demokratik biçimi, onunla uyumlu bir siyasal kültür de gerektirir. Yasa ve tüzük kurallarını uygulama durumunda bulunan insanlar, her şeyden önce kendi kültürlerinin etkisi altında kalırlar. Ancak, toplumsal kurallara biçim ve yön veren ulusal kültür de, toplumsal gelişmeye koşul olarak zaman içinde değişir. Bir toplumda, toplumsal hareketlilik ve siyasal katılma isteği yüksek, siyasal kurumsallaşma düzeyi

düşükse, sonuç siyasal istikrarsızlık olacaktır.

Kültürel Bir Süreç ve Eylem Biçimi Olarak Siyasal Katılma

Siyaset bilimciler arasında siyasal katılma kavramının tanımlanmasında tam bir anlaşmaya varılamamıştır. Bazı tanımlar salt siyasal davranışları değil, tutumları da içermektedir. Bazıları hukuka uygun olan eylemleri katılma biçiminde tanımlarken, bazıları hukuk dışı siyasal eylemleri de katılma kapsamına almaktadır. Kişilerin salt istemleri doğrultusunda bağımsız olarak yöneldikleri eylemleri siyasal katılma türü olarak benimseyenlerin yanında başkalarınca eyleme sürüklenmiş ve kişinin farklı amaçlarla yöneldiği siyasal eylemleri de gerçek siyasal katılma türü kabul eden tanımlamalar vardır. Dar anlamda siyasal katılma, siyasal sistem içinde yurttaşların doğrudan ya da dolaylı biçimde yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemeyi amaçlayan eylemlerin bütünüdür (Çam, 2005: 169). Kapani (1998: 130-131)'e göre ise,

...toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını, davranışlarını belirler. Bunu sadece seçimde oy kullanmaktan ibaret saymak yanlış olur. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar. Toplum üyelerinin hepsi, şüphesiz ki siyasete karşı aynı ilgiyi göstermezler. Gece-gündüz siyasetle uğraşanlar olduğu gibi -ki bunlar küçük bir azınlık teşkil eder-, siyasi sorunlara tamamen ilgisiz ve kayıtsız olanlar da vardır. Bu bakımdan Aristo'nun 'insan siyasal bir yaratıktır' sözü ancak bir ölçüde ve geniş anlamıyla bütün insanların siyasal topluluklar içinde yaşamalarını ifade etmesi yönünden doğrudur denebilir.

Özbudun (1975: 4) ise; "...vatandaşların, merkezi ya da yerel devlet organlarının personelinin ya da kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarının tasarlanmış, hukuki ya da hukuk dışı başarılı ya da başarısız eylemlere girişmeleridir" şeklinde tanımlamıştır. Verba, Nie ve Kim (1978: 9), siyasal katılıma yönelik araştırmalarında bu konuyu, "Vatandaşların hükümetin çeşitli kademelerinde görev alanların seçimini ve belli görevlerdeki siyasetçileri etkilemek amacıyla giriştikleri faaliyetler siyasal katılımı oluşturur" ifadesiyle ortaya koymuşlardır.

Çam (2005: 173)'ın Milbrath'dan aktardığına göre; siyasal katılma biçim ve türlerine göre farklı sınıflara ayrılır. Bunlar:

Aktif ve pasif katılma: Bazı kişiler diğerlerine oranla daha çok ve yoğun olarak katılır. Bazıları ise pasiftir. Siyasal yaşama katılmayan pasif bir kişi kendisini çok yakından ilgilendiren olaylar karşısında bazen aktif duruma geçebilir.

Açık-gizli katılma: Bireylerin siyasal eylemlerinden bazıları açık ve kamuoyu önünde cereyan ederken, bazıları kişiye özgü gizlilik taşır.

Zorunlu-bağımsız katılma: Yasaların gereği vergi ödemek zorunluluğu bir siyasal katılımdır. Oysa bazı siyasal eylemler bireyin kendiliğinden, bağımsız olarak verdiği kararlarla olur.

Sürekli katılma ve süreksiz katılma: Oy verme gibi bazı davranışlar sisteme katkıda bulunurken, sisteme yöneltilen hizmet talebi, sistemden bir şeyler alır niteliktedir.

Açıklayıcı-araçsal katılma: Bu ayrımı kesin olarak ortaya koymak güçtür. Zira belirli bir durumda ve belirli bir kişi için açıklayıcı olan siyasal katılma; bir diğeri için araçsal nitelikte olabilir. Açıklayıcı siyasal katılmanın kendisi bir amaçtır. Oysa araçsal siyasal katılma bir

amaca yönelik olup, onun bir parçasını oluşturmaktadır. Örneğin seçim kampanyasına katılma (düzenleyici veya dinleyici olarak) araçsal bir katılma; buna karşılık seçimde oy vermek amaçsal bir katılma değildir.

Sözlü-sözsüz katılma: Siyasal bir konuyu tartışmak, bir açık oturuma katılma sözlü olan siyasal katılma. Protesto yürüyüşü, gösteri, mektup yazmak gibi eylemler de sözsüz siyasal katılma.

Sosyal-sosyal olmayan katılma: Siyasal katılma, toplumun diğer bireyleri ile birlikte grup dinamiği içerdiğinde sosyal anlamda katılma özelliği kazanır. Ters durumda bireysel katılımdan söz konusudur. Her eylem asgari düzeyde sosyal ilişki içerir. Ancak önemli olan bunun yoğunluğudur. Örneğin mektup yazarak siyasal bir protestoda bulunmak durumunda bu yoğunluk çok az, bir mitinge katılmada çok daha fazladır.

Siyasal katılma eyleminin yoğunluk derecesini göz önünde tutarak da bir sıralama yapmak mümkündür Çam'a göre (2005: 174), 'Gözlemci Eylemler', siyasal uyarılara açık olmak, oy kullanmak, tartışmalara girmek, başkalarını belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmek ve rozet takmak; *Aracı Eylemler*; siyasal bir liderle ilişki kurmak bir partiye aday veya adaya parasal yardım yapmak siyasal bir mitinge katılmak; *Siyasi Mücadeleye Yönelik Eylemler* ise seçim kampanyasında çalışmak, faal parti üyeliği yapmak, strateji belirleme toplantılarına katılmak, siyasal fonlar toplamaya çalışmak, siyasal bir mevki için aday olmak ve siyasal bir mevki sahibi olmak gibi eylem biçimleridir. Gözlemci eylemler, en basit katılma türleri içermektedir. Siyasi mücadeleye yönelik eylemler ise, siyasal katılmaların en üst düzeyini oluşturmaktadır. Gözlemci, aracı ve siyasi mücadele eylemleri birbirini izleyen siyasal katılma aşamalarıdır. Bu hiyerarşi içinde, siyasal mücadeleye doğru tırmanıl-

dığında siyasal katılma, katılımcı birey açısından gittikçe yoğunlaşarak doruk noktasına varır.

Çeşitli ülkeler incelendiğinde, katılma türlerinin toplumdaki topluma büyük farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Örneğin, kamu görevlilerine mektup yazma faaliyeti ABD toplumunda çok yaygınken, bizim toplumumuzda pek alışılmamış bir eylem türüdür. Kuşkusuz, siyasal katılmanın yoğunluğu gibi katılma biçimlerinin de toplumdaki topluma farklılıklar göstermesi siyasal kültürün bir ürünüdür (Çam, 2005: 174).

Dahl'a göre, siyasal katılma dört boyutta incelenebilir: 'İlgi', 'önemseme', 'bilgi' ve 'eylem'. Siyasal olayları izleme derecesi 'ilgi'yi, onlara verilen önem derecesi 'önemseme'yi, onlarla ilgili olarak sahip olunan veriler de "bilgi"yi göstermektedir. Siyasal kararları etkilemek için gösterilen çabalar "eylem"dir (Kışlalı, 2006: 221). Baykal (1970: 33) ise bu durumu üç sınıfta toplayarak, daha yalın bir açıklama getirmiştir. Bu sınıflandırmaya göre; 'Siyasal olayları izleme', 'siyasal olaylar hakkında tavır takınma' ve 'siyasal olayların içine karışma', oy vermenin ötesinde bütün ülkelerde siyasal katılım düzeyini açıklar. Halkın ne kadarının, hangi biçimde katıldığını, nelerden etkilendiğini ve siyasal eylemlerinin hangi düzeyde olduğunu tespit etmek, siyaset bilimi açısından da, ülkeyi yönetenler ve yönetmeye aday olanlar açısından da önem arz etmektedir.

Siyasal katılımın amacı ve işlevinin ne olduğu sorusunun tek yanıtı yoktur. Siyasal katılmanın –rejimden rejime önem sıralaması değişen birçok işlevi bulunduğu gibi, siyasal katılmanın kendisi de, araç olmanın yanı sıra aynı zamanda bir amaçtır. Hiçbir sonuç vermese bile, katılma yollarının açık tutulması, toplumsal gerilimi azaltıcı, yurttaşlık

duygularını güçlendirici bir etki yapmaktadır. 'Faşist ve komünist rejimler'de resmi ideolojinin ve yöneticilerin onaylanmasıyla, halkı belirli yönde harekete geçirme, "seferber etme" söz konusudur. 'Çağdaş demokrasilerde' siyasal katılma, çeşitli toplum kesimlerine temsil olanağı sağlayarak, toplumda belirli bir dengenin ve uzlaşmanın oluşumunu kolaylaştırır (Kışlalı, 2006: 220-221). Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel değişmeler sonucu giderek demokratikleşmesi, doğal olarak kitlelerin siyasal yaşama katılmaları sorununu ön plana çıkarmıştır. Bu olgu modern devleti geleneksel devletten ayıran en önemli öğedir. Bir arada yaşayan insanlar isteseler de istemeseler de bir yönetme-yönetilme ilişkisi içine gireceklerdir. Bu ilişkilerin yinelenmesi ve süreklilik kazanmasıyla birlikte belli bir siyasal sistemin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu sistemde yer alan tüm üyelerin siyasal yaşama aynı ölçüde ilgili oldukları söylenemez. Kimi daha bilgili ve ilgili, kimi daha ilgisiz ve bilgisizdir. Önemli olan siyasal katılma biçimlerinin ve bu katılmanın hangi düzeyde olduğudur. Siyasal katılma gerek toplumlar arasında, gerekse aynı toplumun katmanları arasında farklı düzeylerde ve biçimlerde gerçekleşmekte, farklı toplumsal değişkenler tarafından etkilenmektedir (Özer & Meder, 2008: 10-11). Çağdaş demokrasilerde, bireylerin siyasal kültür düzeylerinin yüksek olması varsayımından hareketle siyasal katılmayı, yalnızca halkın seçim tartışmalarına değil, toplumsal bağlamda, geleceğin yapılmasına katılması olarak değerlendirmek de doğru bir yaklaşım olacaktır. Siyasal katılma faaliyetleri, bireyin kişisel isteğini ve tercihini yansıtan bağımsız faaliyetler olabileceği gibi, başkalarının baskısıyla gerçekleşen bağımlı eylemler de olabilmektedir.

Kamuoyunu baskısı altında tutan işleyişlerinde de, kamuoyunun buna karşı tepkisin-

de de bireysel ve toplumsal birçok değişkenler yer almaktadır (Domenach, 2003: 116). Çam (2005: 179-180) bu durumu mikro ve makro düzeyde siyasal davranışlar olarak tespit etmiştir. Yaş, cinsiyet, meslek, gelir düzeyi, eğitim, yerleşme merkezi gibi değişkenler birey davranışlarını belirlemekte ve yönlendirmektedir. Siyasal katılmada davranışın belirlenmesinde etkili olan değişkenlerde değişiklik olduğu takdirde, davranışlar da değişecektir. Kişi düzeyinde değişiklik kişiyi tanımlayan değişkenlerde yeni durumlar ortaya çıkınca oluşmaktadır. Ancak bu değişiklikler bazen toplum düzeyinde olmakta, aktif grup (sosyal sınıf) ile birincil grup (arkadaş grubu) toplumsal sarsılmaktadır. Örneğin sanayileşme sırasında siyasal davranışların radikalleşmesi bu durumun sonucu olarak yorumlanabilir. Kişisel düzeyde sıralanan değişkenler, bunların birleşik biçimde davranışlara yön vermesi de makro plandaki önemini ortaya koymaktadır. Örneğin, bir ülke içinde seçim haritaları incelendiğinde, illerin içinde nispeten türdeş davranış biçimlerinin hakim olduğu ortaya çıkmaktadır. İller arası durumda değişkenler arasında bileşimler kurarak bölgesel farkları belirtmek mümkündür. Bu bölgesel değişkenler; tarihi + coğrafi + iktisadi + siyasal + kültürel olarak özetlenebilir. Coğrafi ve iktisadi açılarından üretim biçimleri ile toplumsal yapı, tarihi açıdan önemli siyasal kırılışlar bölgenin siyasal katılım davranışlarını belirlemektedir. Ülkeler düzeyinde de davranış farklılıkları, siyasal kültür çerçevesinde yorumlanmaktadır. Tarihsel olayların bıraktığı kalıntı, bu kültürü oluşturmakta ve genel siyasal davranışlara yol açmaktadır. Ülkeler arasında farklar olduğu gibi, belirli bir ülke içinde de, siyasal-tarihi olaylar zinciri içinde nesil farkları olabilmektedir. Farklılığa, aile ve sosyal grupların, bireyin karakterini yorgurken oluşturduğu milli kanaat ve değer

hükümlerinin bütünü sebep olmaktadır (Brown, 2000: 37).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Siyasal kültürü oluşturan ve biçimlenmesinde etkin olan unsurları, siyasetin temel paradigmaları ile siyasal düşünce ve eylemi oluşturan temel dinamiklerin toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçleri arasındaki karşılıklı etkileşimi ortaya koymak ya da insan iradesini tartışmak her şeyden önce iktidar ve ön koşulu meşruiyet olgularına işaret etmektedir. Türü ne olursa olsun her iktidar, meşruiyetini sağlamak zorundadır. 'İktidarın heryerdeliği' düşünüldüğünde, bu kaçınılmazlık, iktidar-birey ilişkisinin düzenlendiği toplumsal ekonomik ve hiç kuşkusuz siyasal alanın kültürle olan ve yine 'kaçınılmaz' ilişkisinin doğasından ayrı ele alınmaz. Bir yanı sıra, iktidarın dayandığı meşruiyetin toplumsal/bireysel zemini, siyasal kültürün de ipuçlarını barındırmaktadır. Tarihin de gösterdiği gibi, meşruiyetin dayandığı kaynaklar kimi kez din, mitoloji, gelenek, karizma gibi klasik; kimi kez de toplum, birey ve devlet gibi modern olabilir. Bu noktada asıl sorun, kazanılan meşruiyetin sürekliliğinin sağlanmasıdır. Hakkı güce dönüştürülerek rızanın sağlanması ise, hiç kuşkusuz köklerini toplumsalda bulan siyasal kültürün bir olanağı olmaktadır.

Kültür, bireyin algıları ve dolayısıyla dış dünyaya dair paradigmalarının temel kaynağıdır. Tıpkı bir ağacın her bir bireyin zihninde farklı izdüşümlerinin olması gibi, siyasal gerçeğe ilişkin algılar da farklı farklıdır. Siyasal toplumsallaşma ve sonucunda kültürlenme sürecinin bir edimi olarak siyasal değerler, bireysel tercih olmanın ötesinde, aslında sistem tarafından sunulan olanaklardır. Siyasal toplumsallaşmanın, bireyin fizyolojik gelişim süreciyle orantılı olarak, otorite-güç-kahraman gibi siyasal kav-

ramlara ilişkin algıların oluşmasında oynadığı merkezi rol bunun bir göstergesidir. Benzer biçimde, siyasal alanın/sistemin birey kavrayışını belirleyen de kültürel kodlar dahilinde vatansever-vatan haini, suçlu-suçsuz, yandaş-yandaş olmayan, bizden-öteki, cahil-eğitilmiş gibi yargılardır ve sistemin bireyi kavrayışının gerekçesini hazırlamaktadır.

Siyasal kültürün düşünsel yapısı, siyasal katılımın eylemsel doğasını gerek kökleri ile gerekse paradigmatları ile biçimlendirir. Üretilen ve tüketilen bir meta olarak bilgi, bu biçimlendirmenin en belirgin aktörü olarak, siyasal katılımın en önemli vurgusuna dönüşür. Siyasal alan için düşünüldüğünde, bilginin, toplumsal/toplumlar arası üretim koşulları ile tüketim olanakları katılımın düzeyini ve yoğunluğunu belirlemektedir. Siyasal düşünceyi oluşturan bilgi, tarihsel gerçeklerden bağımsız olamayacağı gibi, içinde yeşerdiği kültürün de yorumlanmasına ya da dönüşmesine olanak sağlar. Siyasal olana karşı düşünce boyutundan geçerek merak ve ilgiye daha ileri düzeyde eyleme dönüşmesinin farklı ölçütlerini belirten 'katılma'nın, siyasal iktidarın kendini onaylatmak istediği durum ve koşullar dışında, 'KATIL/MA' durumuna dönüşmesi günümüz demokrasilerinin en belirgin sorunu olarak görünmektedir. Kendini, 'siyasal gerçeklerden ayrı tutulan' olarak gören bireyin, daha genel bir söyleyişle halkın tutumunu belirleyen, kendi gündelik ya da gelecek kaygılarının siyasal alanda yer bulmadığı ya da bulamayacak kadar güçsüz bırakıldığını deneyimlediğinden, ya ilgisini yitirip, önemseme düzeyi düşecek ve bunun sonucunda siyasal yabancılaşma durumuyla karşı karşıya kalacak ya da ilgisi kendi kişisel çıkarları-

nın bir toplamı olarak, çıkar konusu ne olursa olsun-, bu çıkarlarını gerçekleştirebilecek demokratik yollardan çok, bertaraf olmama kaygısı ile gücün tanımladığı, siyasal iktidarın yanında ya da karşısında yer alarak -aslında öyle olmasa da- taraf olduğunu sanacaktır. Bu tarz bir tutum, amaç demokrasi olduğunda ciddi engeller oluşturmaktadır, çünkü gerek yabancılaşma gerekse taraf olma durumunda birey, kendi çıkarlarının konusu ile iktidarın eylemleri çakıştığında, olması gerektiği gibi, iktidara meşruiyet kazandıran rolünü kendi iradesi ile geçersiz kılmaktadır. Diğer taraftan en yalın haliyle "memlekette demokrasi var!" deyişi ile özdeşleşen, din, inanç, düşünce, ifade, mülkiyet, girişim gibi özgürlüklerin sağlanması, anayasacılık, kuvvetler ayrılığı, çoğulculuk gibi ilkelerden oluşan yasal düzenlemelerle korunması gibi liberal; emekçi sınıfının egemen sınıfın aygıtı olarak görünen devlete karşı korunması gibi sosyalist; geçmişten gelen değerlerin korunması gibi muhafazakâr ideolojiler, gücün, dolayısıyla iktidarın doğasının değişmezliği ile evrensel fakat bir o kadar da içinde yeşerdiği ya da var olduğu toplumların yaşadığı ekonomik ve toplumsal değişim ya da dönüşümleri açıklamaya çalışan bilgi kaynakları olarak yereldir. Bu tür bir bilginin, ilginin ve eylemin kaynağı olduğu düşünüldüğünde, kendi kültürel kodlarından arındırılması olanaksızdır. Tarihselden bağımsız ele alınamayacak ideolojiler dolayımında bu tür bir katılım, bireyin yaş, cinsiyet, eğitim, gibi koşullarından oluşan ancak ülke, kent, ilçe hatta semt gibi coğrafi sınırlardan da ayrı düşünülemezken kendi gerçekliği ile siyasal-yasal-ekonomik sistemin gerçekleri arasında var/yok olmaktır.

KAYNAKLAR

- Akman, H. (n.d.). İnan Özer'in Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler Adlı Makalesinin Değerlendirilmesi, Ekim 19, 2010, <http://www.angelfire.com/oz/sosyo /siyasalkultur.htm>
- Aydemir, S.R. (2001). Siyasal Toplumsallaşma, *Mevzuat Dergisi*, Ekim 15, 2010, <http://www.mevzuatdergisi.com/2001/10a/01.htm>
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma-Bir Davranış İncelemesi*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Bock, P. K. (2001). *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri*. Serpil Altuntek (Translated by). Ankara: İmge Kitabevi. (Original Book Published in 1998).
- Brown, J. A. C. (2000). *Beysin Yıkama*. Behzat Tanç (Translated by). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Çam, E. (2005). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Domenach, J. M. (2003). *Politika ve Propaganda*. Tahsin Yücel (Translated by). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Duverger, M. (1982). *Siyaset Sosyolojisi*. Şirin Tekeli (Translated by). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2010). Siyasal Kültür, Ekim 8, 2010. <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/039.htm>.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. Kolektif (Translated by). Ankara: Adres Yayınları. (Original Book Published in 1997).
- Kabasakal, M. (1999). Türkiye'de Siyasi Partiler Örgütlenmesindeki Kısıtlamalar, *Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyumu*. 29 Kasım, 2010 <http://www.ekitapyayin.com/?kitap=070>
- Kalaycıoğlu, E. (2008). Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu. Aralık 5, 2010. <http://research.sabanciuniv.edu/8882>
- Kapani, M. (1998). *Politika Bilimine Giriş*. 10.Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaya, A.R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2006). *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. 7.Basım. Ankara: İmge Kitabevi
- Maletzke, G. (1970). *Intercultural and Foreign Communication, Foreign Communication:Media, Channels, Function*. New York: Hastings House.
- Milburn, M. A. (1998). *Sosyal ve Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*, Ali Dönmez & Veli Duyan. (Translated by). Ankara: İmge Kitabevi. (Original Book Published in 1996).
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını.
- Özer, İ. & Meder, M. (2008). *Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Parla, T. (2008). Atatürk'ün Nutku. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt I. İstanbul: Deniz Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1998). Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam, E.Fuat Keyman& A.Yaşar Sarıbay, (Edited by), *Küreselleşme Sivil Toplum*. Ankara:Vadi Yayınları.
- Şentürk, H. (2008). *Seçmenin DNA'sı, Seçmen Tercihlerini Etkileyen Faktörler*. İstanbul: Okutan Yayınları.
- Turan, İ. (2007).Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu, Ersin Kalaycıoğlu & A.Yaşar Sarıbay (Edited by), *Türkiye'de Siyasal Değişim ve Modernleşme*. İstanbul: Alfa Akademi Basım.
- Türköne, M. (2006). Siyasi Kültür. Türköne, M. (Edited by). *Siyaset*. (222-252) Ankara: Lotus Yayınevi.
- Tolan, B. (1993). *Sosyoloji*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Uygur, N. (1984). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Verba, S. Nie, H.N. & Kim, J. (1978). *Participation and Political Equalit A Seven Nation Comparison*. Cambridge: Cambridge University Press.